

Ю. С. Дорофєєва, аспірант,
Інститут економіки промисловості НАН України

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті представлено результати оцінки економіки знань розрахованого Всесвітнім банком. Проаналізовано рівень економіки знань та її складових за окремими країнами. Розглянуто основні проблеми забезпечення економіки знань та шляхи їх вирішення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Економіка знань, індекс економіки знань, показники економіки знань

АННОТАЦИЯ. В статье представлены результаты оценки экономики знаний рассчитанного Всемирным банком. Проанализирован уровень экономики знаний и ее составляющих по отдельным странам. Рассмотрены основные проблемы обеспечения экономики знаний и пути их решения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Экономика знаний, индекс экономики знаний, показатели экономики знаний

ABSTRACT. The article presents results of the evaluation of the knowledge economy calculated by the World Bank. The level of knowledge economy and its components for individual countries are analyzed. The main problem of the knowledge economy have been defined and the ways of their solution have been suggest.

KEY WORDS: Knowledge economy, knowledge economy index, indicators of knowledge economy

В умовах глобалізації та стрімкого розвитку науково-технологічного прогресу знання стають головною рушійною силою конкурентоспроможності, відсуваючи на другий план матеріальні ресурси. Майже всі країни світу зрозуміли, що сьогодні тільки через знання можливо підвищити рівень конкурентоспроможності та забезпечити сучасний рівень життя населення.

У Китаї економіка знань офіційно визнана державною стратегією. Її прихильники, яких з кожним днем стає все більше, заучують нову «цитату»: «Основа економіки знань — освіта. У сучасному світі рушійна сила економіки — конкуренція — все більше зводиться до конкуренції знань». У найбільших університетах світу рік у рік зростає кількість китайських студентів, у країні створюється державна система освоєння наукових і технологічних нововведень як природна основа економіки знань. Го-

ловним своїм завданням держава проголосила організацію попиту на знання [1, с. 27]. В сучасних умовах саме знання є джерелом конкурентоспроможності та прискореного зростання економіки, про що свідчить досвід розвинених країн світу.

Засновником економіки знань вважається американський економіст Ф. Махлуп, який у 1962 р. детально дослідив зміст економіки знань [2]. У своїй роботі «Виробництво і поширення знань у США» він намагається дати визначення поняття «індустрія знань», до якого відносить освіту, дослідження та розробки, зв'язок, інформаційне машинобудування та інформаційну діяльність.

Майже 10 років потому країни — члени Європейського союзу взяли курс на побудову економіки, заснованої на знаннях, що було підтверджено у Лісабонській декларації (2000 р.), у якій наголошувалось, що Європейський союз до 2010 р. повинен стати найбільш конкурентоспроможною та заснованою на знаннях економікою у світі, спроможною до сталого економічного росту при створенні більшої кількості та більш якісних робочих місць, з найвищим ступенем соціальної єдності [3].

Серед російських учених суттєвий внесок у дослідження сутності економіки знань здійснили В. Макаров [4], В. Іноземцев [5] та ін. В Україні проблемами формування економіки знань займаються такі вчені, як В. Гесць [6], Б. Бажал [7], С. Фокін [8], Л. Мусіна [9] та ін. Вони розглядають необхідність впровадження економіки знань, яка є головною передумовою підвищення конкурентоспроможності країни. В той же час недостатня увага приділяється виміру економіки знань як умові підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Мета статті полягає в аналізі рівня сформованості економіки знань в Україні на основі показників Всесвітнього банку.

Формування економіки знань потребує оцінки стану складових економіки знань та виявлення проблем їх формування. Спроможності реально оцінити рівень економіки знань є реальним інструментом інвесторів у виборі країни для розміщення компаній, діяльність яких заснована на знаннях. Слід зазначити, що на даний час не існує єдиної державної системи оцінки рівня розвитку економіки знань. Окремі спроби оцінити рівень економіки знань України здійснювались деякими вченими та науково-дослідними інститутами. Однак найбільш комплексний підхід до виміру економіки, заснованої на знаннях, був запропонований Всесвітнім банком у рамках програми «Знання для розвитку» (Knowledge for Development — K4D). За даною методикою розраховуються два індекси: індекс економіки знань (The Knowledge Economy Index —

KEI) та індекс знань (The Knowledge Index — KI). Перший індекс складається із чотирьох складових: економічне стимулювання та інституційний режим, інновації, освіта та інформаційні-комунікаційні технології. Другий індекс (індекс знань) складається із останніх трьох складових індексу економіки знань, виключаючи складову «економічне стимулювання та інституційний режим».

Перше місце серед 145 країн світу за індексом економіки знань у 2009 р. посіла Данія, покращивши свою позиції на 2 пункти в порівнянні з 2000 р. (табл. 1). Стійкі позиції займає Швеція, яка за даний період змістилась з 1 місця у 2000 р. на 2 місце у 2009 р. Україна за індексом економіки знань займала 55 місце у 2000 р. та 51 — у 2009 р., тобто за даний період покращила свої позиції на 4 пункти, обігнавши Росію. Із наведених країн позитивні тенденції щодо покращення показника економіки знань простежуються у таких країнах, як: Данія, Канада, Великобританія, Німеччина, Україна, Росія.

Таблиця 1

**ЗНАЧЕННЯ ІНДЕКСУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ ОКРЕМИХ КРАЇН
ТА ЇХ РАНГИ У 2000 та 2009 рр.***

Країни	Індекс економіки знань (ІЕЗ)		Ранги індексу економіки знань		Відхилення, +/-
	2000	2009	2000	2009	
Данія	9,50	9,52	3	1	2
Швеція	9,73	9,51	1	2	-1
Канада	9,15	9,17	12	6	6
Великобританія	9,21	9,10	9	7	2
США	9,32	9,02	6	9	-3
Німеччина	8,98	8,96	15	12	3
Франція	8,71	8,40	18	22	-4
Італія	8,12	7,79	25	30	-5
України	5,63	6,00	55	51	4
Росія	5,41	5,55	64	60	4

* джерело [10]

Україна займає достатньо високе місце за індексом економіки знань, що обумовлено високим рейтингом за складовою «Освіта» (табл. 2). У майже всіх стратегіях та програмах, зазначається, що

освіта є конкурентною перевагою України, що підтверджує і Всесвітній економічний форум. За цією складовою в індексі економіки знань Україна посіла 26 місце, обігнавши з обраних країн Італію та Росію. Відомо, що освіта та інновації, це дві складові, які взаємопов'язані між собою. Якісна освіта формує висококваліфікований потенціал країн, який створює інновації та впроваджує їх у життя. Однак, за рівнем розвитку інноваційного потенціалу Україна посіла 56 місце, що говорить про неефективне використання інтелектуального потенціалу країни, що призводить до погіршення як конкурентоспроможності країни, так і до зменшення темпів формування економіки знань. Суттєво відстає Україна за показниками економічного стимулювання та інституційного режиму, за цією складовою вона посіла 80 місце. Розгалужена система нормативно-правових актів, яка є інституційною базою для формування економіки знань, не структурована та неузгоджена між собою. Це не сприяє інвестиційному клімату та підтримує довіру вітчизняних та зарубіжних інвесторів, що призводить до уповільнення темпів економічного зростання.

Таблиця 2

**ЗНАЧЕННЯ ТА РАНГИ СКЛАДОВИХ
ІНДЕКСУ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ у 2009 р.***

	Економічне стимулювання та інституційний режим		Інновації		Освіта		Інформаційно-комунікаційні технології	
	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг
Данія	9,61	2	9,49	5	9,78	1	9,21	9
Швеція	9,33	8	9,76	2	9,29	7	9,66	2
Канада	9,45	6	9,44	8	9,26	8	8,54	22
Великобританія	9,24	12	9,24	11	8,49	15	9,45	6
США	9,04	15	9,47	6	8,74	13	8,83	14
Німеччина	9,06	14	8,94	18	8,36	19	9,47	5
Франція	7,67	35	8,66	22	9,02	12	8,26	24
Італія	6,62	49	8	28	7,96	32	8,59	20
України	4,27	80	5,83	56	8,15	26	5,77	62
Росія	1,76	127	6,88	41	7,19	38	6,38	54

* джерело [10]

Існує суттєва диференціація в умовах формування економіки знань між країнами світу. Це обумовлено нерівністю у доступі до знань, Інтернету та новітніх технологій, що призводить до уповільнення розвитку економіки знань у глобальному масштабі. Для покращення цієї ситуації необхідно створити інфраструктуру щодо оперативного обміну ідеями, знаннями, інформацією, досвідом, розробками між всіма країнами світу. Це прискорить розвиток нової економіки у тих країнах, які тільки встали на шлях розбудови економіки знань.

Кожна складова індексу економіки знань включає в себе три показника, які найбільш повно відображають її сутність. Так, наприклад складова «Економічне стимулювання та інституційний режим» включає в себе такі показники: тарифні і нетарифні бар'єри, якість регуляторної політики та правовий режим (рис. 1). Як видно із даного рисунку, найнижчі оцінки були зафіксовані за показниками цієї складової. Високий рівень зафіксований за показниками охоплення вищою освітою та рівень грамотності дорослого населення, за цими показниками Україна випередила країни з рівнем доходу вище середнього. Хоча багато науковців та роботодавців зазначають, що якість системи освіти погіршується, однак сформований потужний інтелектуальний потенціал з радянських часів ще допомагає залишатися країні на високому рівні.

Представлена система показників Всесвітнім банком для оцінки індексу економіки знань складається із 12 індикаторів. Такий незначний перелік показників не дає глибокої оцінки спроможності країни до створення та впровадження економіки знань. На основі даної інформації можливо тільки порівняти країни та виявити найбільш суттєві проблеми у формуванні знаннєвої економіки. Слід наголосити на необхідності розробки державної системи індикаторів рівня економіки знань, на основі якої можна було би детально виявити проблеми і переваги вітчизняної економіки. Даний список показників не може бути постійною величиною. В умовах стрімких технологічних змін і розвитку Інтернет-технологій неможливо розробити єдину систему індикаторів для адекватної оцінки економіки знань на протязі довгострокового періоду. Даний перелік повинен переглядатися кожний рік для посилення якості та точності розрахунку.

Проведений аналіз показав, що економіка знань в Україні ще не сформована. Однак, країна має конкурентну перевагу у виді потужної системи освіти, яка хоча і погіршується, але має вагомий успадкований з радянських часів інженерно-технічний потенціал.

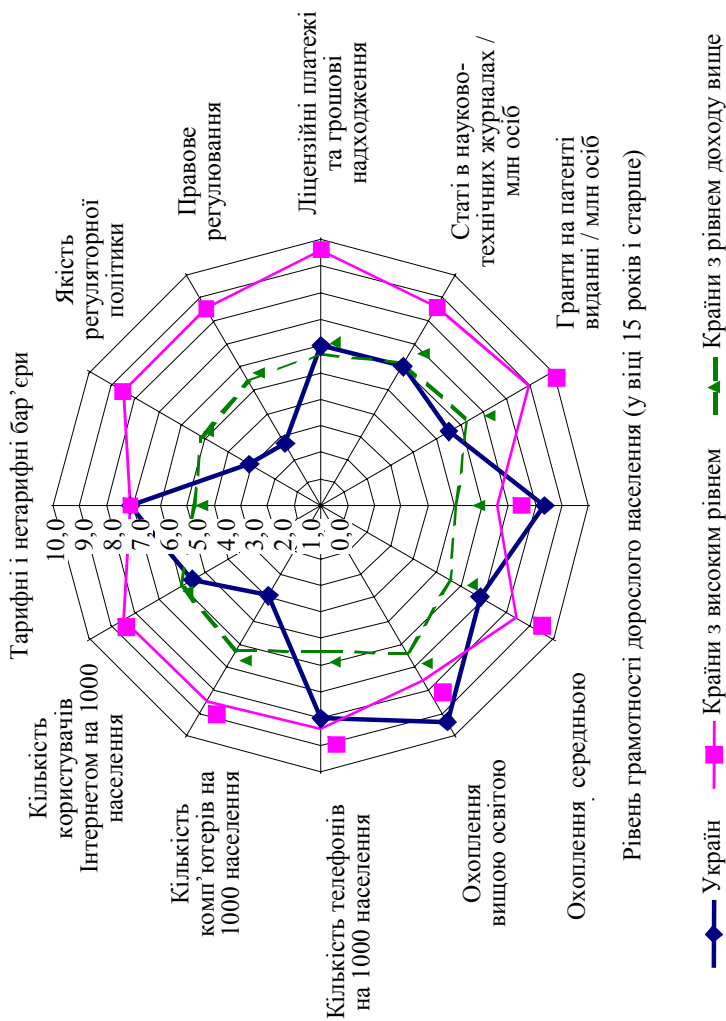

Рис. 1. Індекс економіки знань за його складовими у 2009 р. [10]

Рівень підготовки математичних та технічних наук у радянські часи був настільки потужний, що фахівці з вищою освітою могли не тільки легко конкурувати з іноземними фахівцями, але й надавати приклад іншим країнам стосовно якості надання освітніх послуг. В останні часи, відбуваються негативні явища в системі освіти, а саме погіршення її якості, що відображається на рівні теоретичних знань та практичних навичок у студентів. Вони не спроможні конкурувати на міжнародному ринку праці зі студентами відомих університетів світу. Тому, необхідно розробити план заходів щодо покращення якості системи вищої освіти в контексті глобалізаційних тенденцій, урахувавши досвід розвинених країн світу у створенні якісної та конкурентоспроможної системи освіти.

Важливою складовою економіки знань є не тільки виробництво знань, але й ефективне їх використання. Для цього необхідно підвищити рівень фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності; створити систему пільг для підприємств, які впроваджують або створюють інновації; оновити матеріально-технічну базу науково-дослідних інститутів, лабораторій; створити якісну інфраструктуру тощо.

Таким чином, для формування в Україні економіки знань, перш за все, необхідно розробити та впровадити ефективну державну програму, яка повинна бути орієнтована на створення більш сприятливого інституційного режиму та посилення основних конкурентних переваг економіки України. В даній програмі слід визначити основні пріоритетні завдання щодо розбудови економіки знань.

Література

1. Елдышев Ю. Н. Экономика знаний // Экология и жизнь. — 2003. — № 1. — С. 26—34. <http://www.ecolife.ru/jornal/index.shtml>
2. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. — М.: Прогресс, 1996.
3. European Union Parliament: Lisbon European Council 23 and 24 March Presidency Conclusion [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
4. Макаров В. Л. Экономика знаний: уроки для России / В. Л. Макаров // Вестник РАН. — 2003. — № 5. — С. 450—456.
5. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества. Постиндустриальные теории и постэкономические тенденции в современном мире / В. Л. Иноземцев — М.: Academia, 1998. — 640 с.
6. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К.: Основа, 2006. — 592 с.

7. Бажал Ю. М. Знаннєва економіка: теорія і державна політика / Ю. М. Бажал // Економіка і прогнозування. — 2003. — № 3. — С. 71—86.

8. Фокін С. С. Економіка, заснована на знаннях / С. С. Фокін // Політика і час. — 2004. — № 2. — С. 13—20.

9. Мусіна Л. О. Основні засади переходу до економіки знань: перспективи для України / Л. О. Мусіна // Економіка і прогнозування. — 2003. — № 3. — С. 87—107.

10. The World Bank, knowledge for development [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp

Стаття надійшла до редакції 23.06.2010 р.

УДК 658.3

Ю. Ю. Дьяченко, канд. техн. наук, доц.,
Восточноукраинский национальный университет
имени Владимира Даля

РАСЧЕТ АКТИВОВ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА КАК ОДИН ИЗ ЭЛЕМЕНТОВ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОТРЕБНОСТИ В ОБУЧЕНИИ ПЕРСОНАЛА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

АННОТАЦИЯ. Рассмотрен расчет активов человеческого капитала с целью определения потребности в обучении персонала промышленных предприятий.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Человеческий капитал, интеллектуальный капитал, обучение персонала, инвестиции в активы человеческого капитала.

АНОТАЦІЯ. Розглянуто розрахунок активів людського капіталу з метою визначення потреби у навчанні персоналу промислових підприємств.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Людський капітал, інтелектуальний капітал, навчання персоналу, інвестиції в активи людського капіталу.

ABSTRACT. Considered the calculation of the assets of human capital in order to determine training needs of industrial enterprises.

KEY WORDS. Human capital, intellectual capital, personnel training, investment in human capital assets.

Введение. Расчет человеческого капитала (ЧК) связан с системой оплаты труда. В развитых странах разница в оплате квалифицированного и неквалифицированного труда существенна, поэтому ЧК оценивается как капитализированная рента, то есть дополнение к заработку, который дает образование. В бывшем